

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

จากแนวโน้มการขยายตัวด้านการท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากสถิตินักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้นทุกปี ถึงแม้ว่ารายได้จากการท่องเที่ยวจะมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประเทศไทย แต่การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เกินศักยภาพอาจก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การนำเอากลยุทธ์ทางการท่องเที่ยวที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาและจัดการบริหารทรัพยากรธรรมชาติและการท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายให้สามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน รวมทั้งการพัฒนาการท่องเที่ยวให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดังกล่าวอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพเพื่อให้ได้ประโยชน์มากที่สุดโดยให้มีผลกระทบต่อระบบนิเวศและสภาพแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติ วัฒนธรรมและสังคม น้อยที่สุดหรือไม่มีเลย

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคที่มีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติมากมาย ซึ่งนอกจากอุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแล้ว ยังมีเขื่อนต่าง ๆ ทั้งในส่วนของการไฟฟ้าฝ่ายผลิต เช่น เขื่อนอุบลรัตน์ จ.ขอนแก่น เขื่อนสิรินธร จ.อุบลราชธานี เขื่อนจุฬาภรณ์ จ.ชัยภูมิ เป็นต้น และทั้งในส่วนของกรมชลประทาน เช่น เขื่อนลำนางรอง จ.บุรีรัมย์ เขื่อนลำปาว จ.กาฬสินธุ์ เป็นต้น

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวไปในที่ที่เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ สังคมหรือชุมชนตามธรรมชาติ เพื่อชื่นชมและเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประเทศไทยมีภูมิประเทศที่สวยงามเอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั่วทุกภาค สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากทุกมุมโลกให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวได้มาก การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นกิจกรรมเศรษฐกิจที่ต้องใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรทางวัฒนธรรมภูมิปัญญา ซึ่งปัจจุบันแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถสร้างรายได้ให้แก่ประเทศเป็นมูลค่าหลายพันล้านบาทต่อปี โดยมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้ามาใช้บริการในพื้นที่ป่าธรรมชาติเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากเมื่อเทียบกับระยะแรก เมื่อมีผู้เข้ามาใช้พื้นที่จำนวนมากย่อมเกิดปัญหาความเสื่อมโทรมจึงต้องมีการจัดการให้เกิดความสมดุลระหว่างความสามารถในการรองรับของพื้นที่ธรรมชาติกับปริมาณนักท่องเที่ยว เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอ่อนไหวอาจได้รับผลกระทบได้ง่ายหากมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเกินไป ดังนั้นการที่แหล่งทรัพยากรธรรมชาติมีประโยชน์ต่อมนุษย์ทั้งในทางเศรษฐกิจและทางด้านการรักษาสมดุลของสภาพแวดล้อม จึงต้องมีการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยได้รับประโยชน์ทั้งสองประการนี้ควบคู่กันไป การประเมินคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงมีความสำคัญและจำเป็นในการตัดสินใจด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน

การวิจัยในครั้งนี้จึงเป็นการประเมินมูลค่าหรือประโยชน์ในรูปตัวเงิน ทั้งในด้านการเป็นแหล่งนันทนาการ โดยอาศัยการวัดพฤติกรรมและทัศนคติของนักท่องเที่ยวในรูปของความเต็มใจที่จะจ่ายของนักท่องเที่ยวเพื่อแลกกับการได้มาซึ่งบริการทางนันทนาการ และด้านมูลค่าหรือประโยชน์ที่ได้จากการประมาณค่าความเต็มใจที่จะจ่ายของนักท่องเที่ยวซึ่งถือเป็นประโยชน์อย่างต่ำที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มูลค่าที่ได้จะเป็นข้อมูลที่ใช้ประกอบการตัดสินใจในการใช้ประโยชน์เป็นแหล่งนันทนาการ โดยเปรียบเทียบกับประโยชน์ด้านอื่นๆ ตลอดจนเป็นข้อมูลในการวางแผนการจัดการ เช่น การจัดสรรงบประมาณในการดูแลคุ้มครองและรักษาพื้นที่ รวมถึงการกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมผ่านเข้าที่เหมาะสม และในขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวจะต้องได้รับความพอใจในรูปของประโยชน์ที่คุ้มกับรายจ่ายด้วย

1.2.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อรวบรวมฐานข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เขื่อน อุทยานประวัติศาสตร์ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อใช้ในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน
- 2) เพื่อประเมินศักยภาพและจัดทำแผนการปรับปรุงการดำเนินการ (หากจำเป็น) เพื่อเพิ่มศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 3) ศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการเดินทางมาที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 4) ประเมินมูลค่าทางด้านนันทนาการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 5) เพื่อศึกษา ชนิด รูปแบบและวัสดุที่ใช้ในการผลิตสินค้าประเภทของที่ระลึกเชิงนิเวศ
- 6) เพื่อออกแบบและพัฒนาวัสดุที่มีในท้องถิ่นมาผลิตเป็นสินค้าของที่ระลึกเชิงนิเวศ
- 7) เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานและสภาพทั่วไปของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จะส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
- 8) เพื่อศึกษาศักยภาพความเป็นไปได้และข้อจำกัดของพื้นที่ที่จะส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
- 9) เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของภาครัฐและเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าอนุรักษ์
- 10) เพื่อศึกษาความคิดเห็นและรูปแบบที่ต้องพัฒนาพื้นที่ป่าอนุรักษ์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

1.3. ขอบเขตงานวิจัย

อุทยานประวัติศาสตร์ ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์ที่ได้ประกาศแต่งตั้งแล้ว รวมทั้งแหล่งศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน วัด พิพิธภัณฑ ที่ดำเนินการเป็นแหล่งท่องเที่ยวแล้ว และอุทยานแห่งชาติ

1. พื้นที่ในการศึกษา จำนวน 6 แห่ง ได้แก่

- พิพิธภัณฑ ไคโนเสาร์ภูมู่ข้าว จ.กาฬสินธุ์
- อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท จ.อุดรธานี
- อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
- พิพิธภัณฑ หอยหิน 150 ล้านปี และอุทยานแห่งชาติภูเก้าภูพานคำ จ.หนองบัวลำภู
- อุทยานแห่งชาติภูพาน จ.สกลนคร
- อุทยานแห่งชาติภูผาเทิบ จ.มุกดาหาร

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากรแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

- 2.1.1 เจ้าหน้าที่ที่ดูแลรับผิดชอบ
- 2.1.2 นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยว

2.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ

- 2.2.1 เจ้าหน้าที่ที่ดูแลรับผิดชอบและทราบข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวจำนวน 2-3

คน/แห่ง

2.2.2 นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยว จำนวน โดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ ยามาเน่ (Yamane) กำหนดระดับความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 95 และความคลาดเคลื่อนอยู่ในช่วง $\pm 5\%$ ถึง $\pm 10\%$

3. ระยะเวลาในการศึกษา เดือนตุลาคม 2549 - กันยายน 2550

4. ศึกษาสภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยทำการวิเคราะห์ด้วยวิธีถ่วงน้ำหนัก

1.4 คำจำกัดความหรือนิยามศัพท์เฉพาะ

1.4.1 อุทยานประวัติศาสตร์ หมายถึง พื้นที่ที่กำหนดขอบเขตให้พื้นที่หนึ่งซึ่งมีเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและวิศวกรรม ร่วมกับสภาพแวดล้อมทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้นและโดยธรรมชาติอันมนุษย์ใช้งาน (เช่น แม่น้ำ หรือภูเขาในพื้นที่นั้น) อันจะทำให้สาระประวัติศาสตร์และการควบคุมหรือพิทักษ์รักษาพื้นที่ประวัติศาสตร์ให้ดำรงไว้ได้

1.4.2 เขื่อน หมายถึง สิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่สำหรับกั้นทางน้ำ เพื่อใช้ในการเก็บกักน้ำและป้องกันอุทกภัยรวมถึงผลิตกระแสไฟฟ้า ส่วนบนของเขื่อนจะประกอบไปด้วยส่วนที่เรียกว่าทางน้ำล้น สำหรับให้น้ำที่สูงกว่าระดับที่ต้องการไหลผ่านมาที่ฝั่งปลายน้ำ มากกว่าครึ่งหนึ่งของแม่น้ำสายหลักทั่วโลกจะมีเขื่อนกั้นไว้เพื่อใช้ประโยชน์ในทางใดทางหนึ่ง

1.4.3 ศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง ความดึงดูดของแหล่งท่องเที่ยวที่ว่ามีมากน้อยเพียงใด เพียงพอที่จะดึงดูดใจให้มีผู้มาท่องเที่ยวหรือไม่ และถ้าจะดำเนินการพัฒนาในเชิงธุรกิจจะต้องพิจารณาว่าผลตอบแทนคุ้มค่าที่จะลงทุนหรือไม่

1.4.4 การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

1.4.5 นักท่องเที่ยว หมายถึง นักท่องเที่ยวที่เดินทางจากที่อยู่อาศัยตามปกติมายังแหล่งท่องเที่ยวเพื่อทำการศึกษาค้นคว้าหรือพักผ่อนหย่อนใจ เป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวมากที่สุด เพราะเป็นตัวแปรที่สามารถส่งเสริมและทำลายการท่องเที่ยวได้ในขณะเดียวกัน

1.5 ผลที่จะได้รับและผู้รับประโยชน์จากโครงการวิจัย

1) ทราบถึงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (เขื่อน) และอุทยานประวัติศาสตร์ในขอบเขตของโครงการในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2) ทราบถึงแนวทางการพัฒนาคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (เขื่อน) และอุทยานประวัติศาสตร์อันเป็นการนำไปสู่ความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งนำมาซึ่งรายได้ต่อประเทศชาติในส่วนรวม

3) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวในการเดินทางมาที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และมูลค่าที่เป็นตัวเงินของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อนำไปพิจารณาในการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป ซึ่งกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาสามารถนำไปแนวทางกำหนดนโยบายในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

4) มาตรการในเชิงเศรษฐศาสตร์ที่ใช้ควบคุมคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สามารถนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายและวางแผนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

5) ทำให้ทราบถึงข้อมูลพื้นฐานและสภาพทั่วไปของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

6) ทำให้ทราบถึงการมีส่วนร่วมของราษฎรในพื้นที่อุทยานแห่งชาติและพื้นที่ใกล้เคียงที่มีต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว

7) นำผลของการศึกษาที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบของอุทยานแห่งชาติ